

Adriaan Miltenburg

Het jongste boek over Huizinga

*Kanttekeningen bij
Léon Hanssen,
Huizinga en de troost van
de geschiedenis.*

*Verbeelding en rede
(Uitgeverij Balans,
Amsterdam 1996)*

*500 blz., geïllustreerd,
prijs f75,-.*

Een chronologie in twee kolommen besluit dit merkwaardige en fascinerende boek. In de linker kolom worden de belangrijkste feiten uit het leven van Huizinga en zijn publikaties opgesomd. Rechts, onder de kop 'overig' worden geboorte en overlijden van literatoren, filosofen en historici gemeld, gelardeerd met de titels van belangrijke literaire en wetenschappelijk werken. Deze kolom is aanzienlijk langer dan de kolom Huizinga en daarmee weerspiegelt de chronologie het gehele boek. Want, hoewel vanuit een bepaalde optiek dit boek een intellectuele biografie van Huizinga vormt, is dat toch niet het doel van de auteur. Hanssen wil een beschrijving geven van de historische en cultureel-intellectuele omgeving waarin Huizinga leefde - of waarop zijn verbeelding en rede zich richtten. Maar om de biografie te ontdekken, moet de lezer wel enige intellectuele gymnastiek beoefenen. Het boek geeft zich niet vanzelf en dat ligt minder aan de schrijfstijl dan aan de methode die de auteur kennelijk als de meest ideale ziet om de lezer het onderwerp helder voor ogen te stellen.

De inhoud

Hanssen beschouwt zijn dissertatie als een proeve van cultuurgeschiedenis die hij niet - zoals Jan Romein - als integrale maar als integratieve geschiedenis wil omschrijven. In dat begrip zouden zowel de eenheid als de verscheidenheid die eigen zijn aan deze vorm van geschiedbeoefening het best worden uitgedrukt.

Hier komt meteen het woord merkwaardig (niet in zijn moderne betekenis van 'raar' maar in zijn letterlijke betekenis van 'het opmerken waard') te pas.

Wie de inhoudsopgave doorneemt, zal licht denken dat het boek bestaat uit zes verhandelingen, bijeengehouden door de inleiding en de band.

Zo beschrijft het eerste hoofdstuk na een excurs over de naam van de historicus de problematiek van de biografie in het algemeen, gevolgd door een hoofdstuk over nationale identiteit en wereldburgerschap. Het volgende hoofdstuk behandelt de visie van Huizinga op de verhouding tussen Nederland en Duitsland. Dan volgt een intermezzo over de historische sensatie, een zeer wezenlijk element, zoniet het essentiële in Huizinga's historische besef.

In het vierde hoofdstuk komt de *Herfsttij der Middeleeuwen* aan de orde; daarin wordt vooral aandacht geschonken aan de praktische problemen rond de Duitse uitgave en de mogelijkheid of onmogelijkheid van het 'overzetten' van begrippen en beelden in een andere taal. Het volgende hoofdstuk leert ons meer over Jef Suys en Jan Romein dan over de vraag waarom Huizinga geen 'historische school' heeft gesticht, tenzij men meent dat het kenmerk van een groot leermeester is dat zijn leerlingen eigen wegen inslaan.

Het laatste hoofdstuk wijdt Hanssen aan Huizinga en de cultuurkritiek, waarin uiteraard *In de schaduwen van morgen* een belangrijke plaats inneemt.

Samenhang

Een vergruisd beeld, om met Jan Romein te spreken. Maar, en daarin schuilt het merkwaardige, gaandeweg blijkt de eenheid toch groter dan de verscheidenheid. Want, als we afzien van de methode die de auteur heeft gekozen om zijn doelen te bereiken,

dan blijkt dat in de zes op het eerste oog losstaande verhandelingen een inhoudelijk chronologische lijn valt te bespeuren. De persoon van de cultuurhistoricus Huizinga (Hoofdstuk I) kon pas zijn identiteit vinden door zich een positie te verschaffen of, zo men wil, zin te geven aan zijn intellectuele ontwikkeling door zich in een bepaalde cultuur te plaatsen (Hoofdstuk II) om zich van daaruit een oordeel te vormen over een land dat in het positieve (zijn wetenschappelijke vorming) als in het negatieve (de verschrikkingen van de oorlog) zijn denken in hoge mate bepaalde (Hoofdstuk III).

Het verval en de scherpe contrasten die in *Herfsttij* (verschenen in 1919) worden beschreven, zo betoogt Hanssen, zijn begrippen uit het symbolisme en expressionisme (Hoofdstuk IV) en daarmee wellicht meer eigen aan de late negentiende en twintigste eeuw dan aan de late middeleeuwen. Huizinga heeft zich van dat beeld van verval niet kunnen losmaken en in die zin heeft hij dan ook geen school kunnen vormen (Hoofdstuk V): zijn leerlingen Romein en Suys waren voorzien van een op de toekomst gerichte en tot strijd aanzetende maatschappijvisie en moesten dus wel met hem breken. Terecht zegt Hanssen dat het modernisme zijn paradigma's niet aan het verleden kan ontleenen.

Hoewel Huizinga sterk beïnvloed is door de Tachtigers die wel tot die stroming worden gerekend, blijkt hij ten slotte (Hoofdstuk VI) de remedie tegen het lijden aan de eigen tijd in de troost van de geschiedenis te hebben gezocht.

Die troost kan uiteindelijk slechts schraal zijn geweest want het verleden is een reconstructie, een beeld, waarvan juist Huizinga beseft moet hebben dat het ook een illusie was. Dat de schaduwen van morgen werkelijkheid werden in de Tweede Wereldoorlog moet het vonkje optimisme dat hij zichzelf toekende, hebben gedooft.

Waardering

Wie als historicus is opgeleid in de school van *Zahlen und Figuren* zal in dit boek weinig van zijn gading vinden. Wie hoopt dat er een 'nieuwe' Huizinga uit te voorschijn zal komen, wordt ook teleurgesteld. Het fascinerende zit in het feit dat Hanssen er in is geslaagd om duidelijk te maken hoe Huizinga in het patroon van zijn tijd

Portret van Huizinga
door L.O. Wenckebach

past, hoe zijn werken, ook die het verst van zijn eigen tijd lijken af te staan, daarvan toch de directe invloed onder vinden.

Daarmee is dit boek ook een cultuurgeschiedenis van de late negentiende en vroege twintigste eeuw, zij het niet een strak geordende. De al te ruime omwegen die hij daarbij soms neemt, zijn moeilijk te voorkomen voor een auteur die zegt te streven naar een denken in spiralen.

In de *Verzamelde Werken* noch in de *Briefwisseling* komt de naam Proust voor en in het boek van Hanssen maar één keer en dan nog uit een meer secundaire bron geciteerd dan de auteur zelf vermoed zal hebben. Het tart de verbeelding te bedenken wat Proust, die langdurig gegrepen was door het werk van de mediëvalist John Ruskin, van Huizinga's *Herfsttij* zou hebben gevonden. Omgekeerd: zou Huizinga iets hebben geleerd van de grootmeester van de evocatie van een verloren verleden, net als hij à *la recherche du temps perdu*?